

ks. Robert Ptak SCJ

Wyższe Seminarium Misyjne Księży Sercanów w Stadnikach

ORCID: 0000-0002-0649-4369; e-mail: rptak@scj.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.18.026.9707>

SAKRAMENT CHRZTU
W SŁUŻBIE *COMMUNIO ECCLESIAE*.
TEOLOGICZNE I PRAWNE ASPEKTY
KANONÓW 849-878 KPK (1983)

THE SACRAMENT
OF BATISM IN THE SERVICE OF *COMMUNIO ECCLESIAE*.
THEOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS
OF CANONS 849-878 OF THE CODE OF CANON LAW (1983)

Abstrakt

Uświęcające zadanie Kościoła realizuje się w sposób szczególny poprzez sprawowanie sakramentów. Zostały one ustanowione przez Chrystusa i powierzone Kościołowi jako środki, dzięki którym wyraża się i wzmacnia wiara, oddawana jest cześć Bogu oraz dokonuje się uświęcenie człowieka. Przyczyniają się one także do wprowadzenia, umocnienia i ukazania w sposób zewnętrzny wspólnoty kościelnej (*communio ecclesiae*). Sakrament chrztu świętego jest podstawą życia chrześcijańskiego, bramą dla pozostałych sakramentów, a także fundamentem, na którym budowana jest wspólnota Kościoła. Teologiczno-prawne aspekty kanonów 849-878 Kodeksu prawa kanonicznego (1983) dotyczą: znaczenia i skutków sakra-

mentu chrztu, obrzędów chrzcielnych, szafarza i osoby przyjmującej ten sakrament oraz chrzestnych, stwierdzenia i zapisania przyjętego chrztu.

Słowa kluczowe: sakramenty, chrzest, *communio ecclesiae*, KPK

Abstract

The sanctifying task of the Church is carried out in a special way through the celebration of the sacraments. They were established by Jesus Christ and entrusted to the Church as the means by which faith is expressed and strengthened, worship is given to God and human sanctification is accomplished. They also contribute to the introduction, strengthening and external visibility of the ecclesial community (*communio ecclesiae*). The sacrament of baptism is the foundation of Christian life, the gateway to the other sacraments, and the foundation on which the community of the Church is built. Theological and legal aspects of canons 849-878 of the Code of Canon Law (1983) concern: the meaning and effects of the sacrament of baptism, the baptismal ordinances, the minister and the person receiving the sacrament, the baptismal ordinances, the confirmation and recording of the baptism received.

Keywords: Sacraments, baptism, *communio ecclesiae*, Code of Canon Law

Wstęp

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku¹ w księdze IV podaje normy dotyczące uświęcającego zadania Kościoła, które realizuje się w sposób szczególny poprzez sprawowanie sakramentów. Te święte znaki zostały ustanowione przez Chrystusa i powierzone Kościołowi jako środki, dzięki którym wyraża się i wzmacnia wiara, oddawana jest cześć Bogu oraz dokonuje się uświęcenie człowieka. Z tej racji sakramenty przyczyniają się do wprowadzenia, umocnienia i ukazania w sposób zewnętrzny

¹ *Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984 (dalej: KPK).

wspólnoty kościelnej². Wśród nich specjalną rolę odgrywają sakramenty chrztu, bierzmowania i Najświętszej Eucharystii, których przyjęcie wymagane jest do pełnego wtajemniczenia chrześcijańskiego³. Wierni, którzy poprzez chrzest zostali odrodzeni do nowego życia, zostają umocnieni dzięki bierzmowaniu, a w Eucharystii otrzymują pokarm życia wiecznego. Dzięki temu chrześcijanie w coraz większym stopniu osiągają skarby życia Bożego i wzrastają w miłości⁴.

Sakrament chrztu świętego jest podstawą życia chrześcijańskiego, bramą dla pozostałych sakramentów, a także fundamentem, na którym budowana jest wspólnota Kościoła. Prawo odnajdujemy tam, gdzie jest społeczność. Stąd rzeczywistości prawa i sakramentu są ze sobą ściśle powiązane tak, iż to pierwsze wyraża tajemnicę zbawienia realizującą się poprzez sakrament⁵. Służebna rola sakramentu chrztu względem *communio ecclesiae* zostanie przedstawiona pod kątem teologiczno-prawnym w oparciu o następujące punkty: 1. Znaczenie i skutki sakramentu chrztu. 2. Obrzędy chrzcielne. 3. Szafarz chrztu. 4. Osoba przyjmująca sakrament chrztu. 5. Chrzestni, stwierdzenie i zapisanie przyjętego chrztu.

1. Znaczenie i skutki sakramentu chrztu

Sakrament chrztu świętego został ustanowiony przez Jezusa Chrystusa po zmartwychwstaniu w sposób bezpośredni w słowach skierowanych do Apostołów: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mt 28,19-20). Chrzest został zapowiedziany już na kartach Starego Testamentu, gdzie mowa jest o znaczeniu wody i Ducha Bożego, a także w obrazach i wydarzeniach związanych m.in. ze stworzeniem, potopem, przejściem przez Morze Czerwone i wzięciem w posiadanie Ziemi Obiecanej⁶.

² Por. KPK kan. 840.

³ Por. KPK kan. 842, § 2.

⁴ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994 (dalej: KKK), 1212.

⁵ Por. R. SOBAŃSKI, *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1979, s. 71.

⁶ Por. KKK 1217-1222.

Według nauki Kościoła chrzest jest konieczny do zbawienia dla ludzi, którym głosi się Ewangelię Chrystusa: „Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony; a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16,16), a także: „Jeśli się ktoś nie narodzi z wody i z Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego” (J 3,5). Chrzest jest wielkim darem Boga dla człowieka, gdyż dzięki chrzcielnemu obmyciu wodą otrzymuje dar nowego życia i zostaje uwolniony od skutków grzechu pierworodnego i wszystkich grzechów osobistych (por. 1 Kor 6,11; Dz 22,16). Człowiek staje się na nowo przybranym dzieckiem Boga, należy odtąd do Chrystusa, nazywa się chrześcijaninem, dlatego chrzest jest sakramentem niepowtarzalnym – wyciska niezatarte duchowe znamię zwane charakterem sakramentalnym. Przez sakrament chrztu człowiek zostaje włączony do wspólnoty Kościoła-Ciała Chrystusa: „Wszystcyśmy bowiem w jednym Duchu zostali ochrzczeni, aby stanąć jedno Ciało” (1 Kor 12,13; por. Ga 3,27-28). Chrzest jest podstawą jedności wszystkich chrześcijan, stąd Kościół katolicki uznaje za ważny chrzest udzielany np. w Kościele prawosławnym, anglikańskim, starokatolickim oraz w Kościołach reformowanych⁷.

Wypowiedzi Magisterium Kościoła dotyczące znaczenia sakramentu chrztu świętego można przytoczyć na przykładzie orzeczeń II Soboru Watykańskiego i sprowadzić do dwóch zasadniczych ujęć. Pierwsze ukazuje, że chrzest oznacza i sprawia nasze zespolenie ze śmiercią i zmartwychwstaniem Jezusa, do którego zostajemy upodobnieni⁸. Chrzest włącza nas w tajemnicę paschalną, otrzymujemy Ducha przybrania za synów i stajemy się prawdziwymi czcicielami, jakich Ojciec szuka⁹. Chrzest kształtuje jeden Lud Boży¹⁰, włącza ludzi do Kościoła i wszyscy chrześcijanie zostają powołani do ukazywania swym życiem i słowem człowieka nowego, „przyobleczonego przez chrzest”¹¹. Drugie natomiast koncentruje

⁷ Por. M. RUSECKI (red.), *Być chrześcijaninem dzisiaj – teologia dla szkół średnich*, Lublin 1992, s. 438-440.

⁸ Por. II SOBÓR WATYKAŃSKI, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (dalej: LG), Rzym 1964, 7.

⁹ Por. TENŻE, Konstytucja dogmatyczna o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, Rzym 1963, 6.

¹⁰ Por. LG 32.

¹¹ Por. B. TESTA, *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998, s. 124-125.

się na kapłaństwie powszechnym i jego aspekcie kultycznym, profetycznym i królewskim¹². Ochrzczeni są powołani do świętości i mają budować duchową świątynię, tworzyć święte kapłaństwo i składać Bogu ofiary duchowe. Nie składają oni ofiary eucharystycznej *in persona Christi*, jak czyni to kapłan urzędowy, lecz współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii oraz przyjmują inne sakramenty¹³.

Cała rzeczywistość sakramentalna zapoczątkowana w chrzcie, zwana również ekonomią sakramentalną¹⁴, poprzez którą dokonuje się zbawienie i uświęcenie człowieka, ma swoje zakorzenienie w Chrystusie, jako Prasakramencie oraz w Kościele, jako powszechnym sakramencie zbawienia. Chrzest, podobnie jak bierzmowanie i święcenia, przyjmuje się tylko raz i nie mogą być one powtarzane¹⁵. Wyciskają one na duszy człowieka niezatarte znamię, znak, którego istotą jest poświęcenie człowieka Chrystusowi i ściślejsze z Nim zjednoczenie.

Przedstawione aspekty teologiczne znaczenia chrztu świętego obecne są w kan. 849 KPK, który mówi: „Chrzest, brama sakramentów, konieczny do zbawienia przez rzeczywiste lub zamierzone przyjęcie, który uwalnia ludzi od grzechów, odradza ich jako dzieci Boże i przez upodobnienie do Chrystusa niezniszczalnym charakterem włącza ich do Kościoła, jest ważnie udzielany jedynie przez obmycie w prawdziwej wodzie z zastosowaniem koniecznej formy słownej”.

2. Obrzędy chrzcielne

Sposób udzielania chrztu określają księgi liturgiczne zatwierdzone przez władzę kościelną. Dzieciom udziela się chrztu zwykle w czasie niedzielnej Mszy Świętej, a dorosłym w wigilię paschalną. Ze względu na doniosłość i wagę tego sakramentu powinien on być należycie przygotowany zarówno ze strony rodziców dziecka, świadków, szafarza, a także w przypadku dorosłych przez nich samych.

¹² Por. LG 9-13.

¹³ Por. tamże.

¹⁴ Por. KKK 1076.

¹⁵ Por. KPK kan. 845, § 1.

Odpowiednie kanony regulują te zagadnienia w następujący sposób:

Kan. 850 – „Chrztu udziela się z zachowaniem obrzędu przepisanego w zatwierdzonych księgach liturgicznych, poza przypadkiem naglącej konieczności, kiedy należy zastosować tylko to, co jest wymagane do ważności sakramentu”.

Kan. 851 – „Sprawowanie chrztu powinno być odpowiednio przygotowane, dlatego:

1° dorosły zamierzający przyjąć chrzest winien być dopuszczony do katechumenatu i wedle możliwości przez różne stopnie doprowadzony do wtajemniczenia sakramentalnego, zgodnie z obrzędem wtajemniczenia przystosowanym przez Konferencję Episkopatu oraz ze szczegółowymi przepisami przez nią wydanymi;

2° rodzice dziecka chrzczonego, jak również chrzestni, powinni być należycie pouczeni o znaczeniu tego sakramentu i o związanych z nim obowiązkach. Proboszcz winien osobiście lub przez innych zatroszczyć się, ażeby rodziców właściwie przygotować pasterskimi pouczeniami, a także wspólną modlitwą, zbierając razem po kilka rodzin oraz, gdy to możliwe, składając im wizytę”.

Liturgia chrzcielna¹⁶ rozpoczyna się od obrzędu przyjęcia dzieci. Zwyczaj ma to miejsce przy drzwiach kościoła. Kodeks podaje wytyczne dotyczące zarówno odpowiedniego czasu, jak i miejsca sprawowania tego sakramentu:

Kan. 856 – „Chociaż chrzest może być udzielany w jakimkolwiek dniu, jednak zaleca się, aby z zasady był udzielany w niedzielę albo wedle możliwości w wigilię paschalną”.

Kan. 857 – „§ 1. Poza wypadkiem konieczności, właściwym miejscem chrztu jest kościół lub kaplica.

§ 2. Należy uważać za regułę, że dorosły ma przyjmować chrzest we własnym kościele parafialnym, dziecko zaś w kościele parafialnym jego rodziców, chyba że co innego doradza słuszna przyczyna”¹⁷.

¹⁶ Por. KOMISJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW EPISKOPATU POLSKI, *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2005³.

¹⁷ Jako słuszną przyczynę udzielenia chrztu poza własnym kościołem Kodeks podaje następującą sytuację: Kan. 859 – „Jeśli kandydat do chrztu, ze względu na odległość lub

Celebrans wita rodziców i chrzestnych i pyta ich o imię i motywy prośby o chrzest. Wybór imienia dokonany przez rodziców nie powinien być przypadkowy lub kierowany panującą modą. Zwraca na to uwagę Kodeks, gdy mówi: „Rodzice, chrzestni i proboszcz powinni troszczyć się, by nie nadawać imienia obcego duchowi chrześcijańskiemu”¹⁸.

W dalszej części obrzędu przywitania celebrans przypomina rodzicom i chrzestnym o obowiązku chrześcijańskiego wychowania ochrzczonego dziecka. Następnie kreśli na czole dziecka znak krzyża i podobnie czynią to rodzice i chrzestni. Liturgia słowa Bożego zawiera czytania biblijne, homilię i modlitwę wiernych zakończoną wezwaniem do świętych. Słowo Boże ma pobudzić i ożywić wiarę uczestników oraz wprowadzić w głębsze rozumienie tajemnicy chrztu. Następnie ma miejsce modlitwa egzorcyzmu, która zawiera prośbę, aby Bóg uwolnił dzieci od grzechu pierwotnego i uczynił je świętynią i mieszkaniem Ducha Świętego. Modlitwa ta kończy się nałożeniem przez celebransa ręki na głowę dziecka. Liturgia sakramentu rozpoczyna się przy chrzcielnicy od poświęcenia wody lub modlitwy dziękczynnej nad wodą już poświęconą.

Odnosnie do chrzcielnicy Kodeks wskazuje na następujące wymagania:

Kan. 858 – „§ 1. Każdy kościół parafialny powinien mieć chrzcielnicę, z zachowaniem łącznego prawa nabytego już przez inne kościoły.

§ 2. Ordynariusz miejsca, wysłuchawszy zdania proboszcza, może dla wygody wiernych zezwolić lub nakazać, ażeby chrzcielnica była także w innym kościele lub kaplicy na terenie parafii”.

W dalszej części obrzędu rodzice i chrzestni wyrzekają się zła i wyznają wiarę, którą potwierdza całe zgromadzenie. W tym momencie nastę-

inne okoliczności, nie może bez poważnej niedogodności przybyć lub być przyniesiony do kościoła parafialnego albo innego kościoła lub kaplicy, o których w kan. 858, § 2, chrztu można i trzeba udzielić w innym bliżej położonym kościele lub kaplicy albo nawet w innym odpowiednim miejscu”. Kanon 860 – „§ 1. Poza wypadkiem konieczności, chrztu nie należy udzielać w domach prywatnych, chyba że ordynariusz miejsca zezwoli na to dla poważnej przyczyny. § 2. Jeśli biskup diecezjalny nie zarządzi inaczej, chrztu nie należy udzielać w szpitalach, chyba że zmusza do tego konieczność lub inna racja duszpasterska”.

¹⁸ KPK 855.

puje najważniejsza część całego obrzędu – udziela się chrztu przez trzykrotne zanurzenie lub polanie wodą, któremu towarzyszą słowa: „N. ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”.

Woda prawdziwa i naturalna jest materią konieczną do chrztu. Gest sakramentalny w tym przypadku polega na polaniu wodą i wezwaniu Trójcy Świętej. To działanie, polegające na zewnętrznym obmywaniu człowieka, połączone jest z wypowiedzeniem określonej formuły. Obmywanie to miało w historii trzy formy: zanurzenie w wodzie, polanie głowy wodą oraz pokropienie. Tego ostatniego nie przewiduje obecny Kodeks. Szafarz używa wody jako narzędzia działającego w imię szafarza głównego, którym jest Chrystus. Trzykrotne obmycie wiąże się ściśle z formułą trynitarną i z niej wynika. Poświęcenie wody należy obecnie do samego obrzędu (poza okresem wielkanocnym) i czyni go bardziej wymownym i wskazującym na dary Boże¹⁹.

Kwestia dotycząca materii sakramentu chrztu i gestu sakramentalnego została zaznaczona w kanonie wstępnym (849), w słowach: „[Chrzest] jest ważnie udzielany jedynie przez obmycie w prawdziwej wodzie z zastosowaniem koniecznej formy słownej”. Na ten temat wypowiadają się także dwa poniżej cytowane kanony. Odnoszą się one do materii dalszej i bliższej chrztu. Kanon 853 podkreśla godziwość materii, gdyż na ważność chrztu nie ma wpływu to, czy woda jest pobłogosławiona, czy też nie²⁰:

Kan. 853 – „Poza wypadkiem konieczności, woda używana przy udzielaniu chrztu powinna być poświęcona, zgodnie z przepisami ksiąg liturgicznych”.

Kan. 854 – „Chrtu udziela się bądź przez zanurzenie, bądź przez polanie, z zachowaniem przepisów wydanych przez Konferencję Episkopatu”.

Po zakończeniu właściwego obrzędu chrztu mają miejsce tzw. obrzędy wyjaśniające. Na znak włączenia do Ludu Bożego oraz uczestnictwa w godności Chrystusa – Kapłana, Proroka i Króla, namaszcza się głowę ochrzczonego dziecka olejem krzyżma świętego. Otrzymane we chrzcie nowe życie i przyobleczenie się w Chrystusa (por. Ga 3,27; Rz 13,12-14;

¹⁹ Por. B. TESTA, *Sakramenty...*, dz. cyt., s. 127.

²⁰ Por. P. MAJER (red.), *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, s. 661.

Ef 4,22-24; Kol 3,9-10) zostaje podkreślone przez włożenie białej szaty. Natomiast przekazanie światła od paschału przypomina, że ochrzczony ma promieniować światłem pochodzącym od Chrystusa i postępować jak „dzieci światłości” (por. Ef 5,8-9), trwając w wierze i gotowości na spotkanie przychodzącego Pana (por. Mt 25,1-13; 5,15-16).

Jeśli chrztu udziela się w czasie Mszy Świętej, następuje teraz przygotowanie darów ofiarnych na znak, że chrzest prowadzi do Eucharystii jako Ofiary i pokarmu, dzięki któremu nowe życie będzie nieustannie wzrastać i rozwijać się. Zazwyczaj ma miejsce specjalne wprowadzenie do *Modlitwy Pańskiej*, a na zakończenie rodzice, chrzestni i wszyscy zgromadzeni otrzymują uroczyste błogosławieństwo.

Dla uzupełnienia dodajmy, że Kodeks w kanonie 852 podaje jeszcze dwa paragrafy związane z pojęciami „dorosły” i „dziecko”²¹:

„§ 1. Przepisy zawarte w kanonach o chrzcie dorosłych stosuje się do wszystkich, którzy po wyjściu z dzieciństwa osiągnęli używanie rozumu.

§ 2. Z dzieckiem zrównany jest, gdy chodzi o chrzest, także ten, kto nie jest świadomy swego działania”.

Nowy Testament przekazuje nam świadectwo, że chrztu udzielano w imię Jezusa lub Trójcy Świętej, która dokonuje dzieła zbawienia. Poprzez chrzest człowiek jednoczy się z Chrystusem – Zbawicielem, który w Duchu Świętym prowadzi go do Ojca i objawia mu Jego miłość. Imię Jezusa lub Trójcy Świętej wskazuje na autorytet i przyczynę chrztu, a także wskazuje na to, że ochrzczony staje się własnością i zostaje poświęcony Jezusowi, względnie całej Trójcy Świętej. Formuły chrztu ukazują jego sens teologiczny zarówno na podstawie swego pochodzenia, jak i swej treści. W IV wieku spotykamy wyraźną formułę liturgiczną: „Ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”. Chrzest był nazywany od początku w szczególny sposób „sakramentem wiary”. Określenie to wskazuje najpierw na akt wiary ze strony całego Kościoła jako podmiotu wykonującego gest, który odnawia i ożywia wiarę w Jezusa – Odkupiciela i Zbawiciela. Sakrament chrztu włącza do wspólnoty wiary,

²¹ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 365.

wzywając daną osobę do osobistego przyłgnięcia do całej społeczności chrześcijańskiej. Wyznanie wiary wprowadza danego człowieka w życie tej wspólnoty, od której otrzymuje dar zjednoczenia z Chrystusem, a przez Niego z całą Trójcą Świętą²².

3. Szafarz chrztu

W księdze Dziejów Apostolskich czytamy, iż chrztu udzielali Apostołowie, np. św. Piotr (por. Dz 2,38; 10,47-48), a także Filip, który należał do grona Siedmiu (por. Dz 6,1-7; 8,12-13.36-39), uczeń Ananiasz (Dz 9,17-18) oraz św. Paweł po swoim nawróceniu (Dz 18,8; 19,6). W Kościele pierwotnym powszechna jest praktyka udzielania chrztu przez biskupa lub prezbitera w ramach obrzędów inicjacji chrześcijańskiej. Na początku IV wieku Synod w Elwirze postanowił jednak, że „w czasie dalekiej podróży morskiej albo gdy nie ma kościoła w pobliżu, każdy wierny, który sam jest należycie ochrzczony i nie żyje w bigamii, może ochrzcić katechumena w wypadku choroby. A w razie, gdyby powrócił do zdrowia, niech go zaprowadzi do biskupa, aby ten przez nałożenie rąk mógł dopełnić chrztu”²³.

Nauka o szafarzu chrztu została rozwinięta na Soborze Florenckim i zawarta w Bulli unii z Ormianami (1439) i Bulli unii z Koptami (1442). Dokumenty te orzekają: „Szafarzem tego sakramentu jest kapłan (*sacerdos*), który z urzędu udziela chrztu. W wypadku konieczności (*in casu necessitatis*) ochrzcić może nie tylko kapłan czy diakon, ale także świecki mężczyzna lub kobieta, a nawet poganin i heretyk, byleby zachował

²² Por. B. TESTA, *Sakramenty...*, dz. cyt., s. 128. Typowe powiedzenie „ochrzcić... w imię Jezusa (lub: Jezusa Chrystusa)” oznacza konkretnie „powierzenie osoby ochrzczonego Chrystusowi. Powierzenie to wyraża się w wezwaniu – epiklezie imienia Jezusa nad kandydatem. Również najstarsza formuła liturgiczna uwzględnia to wyrażenie. Przypisanie człowieka Chrystusowi oznacza jednak równocześnie jego powrót do Ojca. Wszystko to staje się natomiast możliwe w chrzcie za pośrednictwem Ducha”. Por. tamże.

²³ S. GŁOWA, I. BIEDA (red.), *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, Poznań 1989 (dalej: BF), VII, 232. Por. M. BŁAZA, D. KOWALCZYK, *Traktat o sakramentach*, w: E. ADAMIAK, A. CZAJA, J. MAJEWSKI (red.), *Dogmatyka*, t. 5, Warszawa 2007, s. 300.

formę Kościoła i miał intencję czynić to, co czyni Kościół²⁴. Dlatego też z biegiem czasu zaczęto mówić o szafarzu chrztu uroczystego i szafarzu chrztu w wypadku konieczności²⁵.

Sakramentologia używa w odniesieniu do osoby udzielającej danego sakramentu słowa „szafarz” i określa go mianem „zwyczajny” albo „nadzwyczajny”. Do pierwszej grupy należy: biskup, prezbiter i diakon. Przypomina o tym Kodeks w dwóch paragrafach kanonu 861:

„§ 1. Zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon, z zachowaniem przepisu kan. 530, n. 1.

§ 2. Gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę, chrztu godziwie udziela katecheta albo inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca, a w wypadku konieczności każdy człowiek, mający właściwą intencję. Duszpasterze, zwłaszcza zaś proboszcz, powinni zatroszczyć się o to, aby wierni zostali pouczeni o prawidłowym udzielaniu chrztu”.

Na pierwszym miejscu wśród szafarzy zwyczajnych wymieniany jest biskup, gdyż jemu zostało zlecone kierowanie całym życiem liturgicznym w diecezji. Z tego względu powinien on osobiście udzielać tego sakramentu, zwłaszcza osobom dorosłym oraz w wigilię paschalną. Wśród prezbiterów – jako wymienianych na drugim miejscu – szczególne prawa do przygotowywania i udzielania sakramentu chrztu posiadają proboszczowie, zwłaszcza gdy idzie o kandydatów dorosłych²⁶.

Ze względu jednak na konieczność tego sakramentu do zbawienia, każdy, również heretyk lub schizmatyk, może ważnie spełnić obrzęd, o ile tylko ma intencję czynienia tego, co czyni Kościół. Ważność chrztu w tym przypadku wypływa z odkupieńczego dzieła Chrystusa, jedyne-
go Pośrednika między Bogiem a ludźmi, który „wydał siebie samego na okup za wszystkich” (1 Tm 2,6). Gdyby więc nawet szafarzem chrztu był heretyk lub schizmatyk, chrzest konsekruje osobę go przyjmującą i oddaje Chrystusowi raz na zawsze, wyciskając niezatarte znamię. We wszyst-

²⁴ BF VII, 240.

²⁵ Por. tamże, s. 300-301.

²⁶ Por. E. SZTAFFROWSKI, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 125.

kich tych przypadkach widać wyraźnie troskę Kościoła o zachowanie pewnej dyscypliny w udzielaniu chrztu świętego, z drugiej zaś strony jego wolę rozciągnięcia do maksimum władzy udzielania chrztu w przypadku konieczności²⁷.

Potwierdzają to następujące przepisy Kodeksu:

Kan. 862 – „Poza wypadkiem konieczności, nie wolno nikomu bez odpowiedniego zezwolenia udzielać chrztu na obcym terytorium, nawet swoim podwładnym”.

Kan. 863 – „O chrzcie dorosłych, przynajmniej tych, którzy ukończyli cztertnasty rok życia, powinien być powiadomiony biskup diecezjalny, ażeby, jeśli uzna to za wskazane, sam udzielił chrztu”.

4. Osoba przyjmująca sakrament chrztu

Sakrament chrztu świętego może przyjąć każdy człowiek, który do tej pory nie został ochrzczony. W przypadku osoby dorosłej do ważności chrztu wymagana jest u niego intencja dobrowolna i przynajmniej habitualna przyjęcia tego sakramentu. Do owocnego przyjęcia chrztu wymagana jest wiara i żal za grzechy z postanowieniem prowadzenia życia chrześcijańskiego. Mówią o tym następujące przepisy Kodeksu:

Kan. 864 – „Zdatnym do przyjęcia chrztu jest każdy człowiek, jeszcze nie ochrzczony”.

Kan. 865 – „§ 1. Aby dorosły mógł być ochrzczony, powinien wyrazić wolę przyjęcia chrztu, być odpowiednio pouczony o prawdach wiary i obowiązkach chrześcijańskich oraz przejść praktykę życia chrześcijańskiego w katechumenacie. Ma być również pouczony o konieczności żalu za grzechy.

§ 2. Dorosły, znajdujący się w niebezpieczeństwie śmierci, może być ochrzczony, jeśli mając jakąś znajomość głównych prawd wiary, ujawni w jakikolwiek sposób intencję przyjęcia chrztu i przyrzeknie, że będzie zachowywał nakazy chrześcijańskiej religii”.

²⁷ Por. P. HAMPEREK, W. GÓRALSKI, F. PRZYTUŁA, J. BAKALARZ (red.), *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, Lublin 1986, s. 86.

Kan. 866 – „Jeśli tylko nie stoi na przeszkodzie poważna racja, dorosły przyjmujący chrzest powinien być zaraz bierzmowany i uczestniczyć w Eucharystii, przyjmując także Komunię świętą”.

W przypadku chrztu niemowląt, kierując się stałą nauką Kościoła, również i one mogą otrzymać ten sakrament i to bez żadnych warunków w niebezpieczeństwie śmierci. W sytuacji normalnej wymagana jest zgoda rodziców lub opiekunów pełniących funkcje rodzicielskie, a przynajmniej jest nadzieja, że dziecko zostanie wychowane w religii katolickiej. Jeśli brak tego, to chrzest powinien zostać odłożony na czas późniejszy²⁸. Jak powie św. Augustyn: „Kościół – Matka daje im nogi innych, by przyszli, serca innych, by uwierzyli, język innych, by wyznali grzech, gdyż są chorzy na duszy i obciążeni grzechem innych, tak jak ci są zdrowi, bo zostali uzdrowieni i za nich wyznają wiarę. Zaiste niech nikt nie szepcze wam do ucha innej nauki. Kościół zawsze taką naukę głosił i zawsze ją zachowywał”²⁹.

Kodeks reguluje te wymagania w następujący sposób:

Kan. 867 – „§ 1. Rodzice mają obowiązek troszczyć się, ażeby ich dzieci zostały ochrzczone w pierwszych tygodniach; możliwie najszybciej po urodzeniu, a nawet jeszcze przed nim powinni się udać do proboszcza, by prosić o sakrament dla dziecka i odpowiednio do niego się przygotować.

§ 2. Jeśli dziecko znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci, powinno być natychmiast ochrzczone”.

Określa też warunki godziwego udzielenia tego sakramentu:

Kan. 868 – „§ 1. Do godziwego ochrzczenia dziecka wymaga się:

1° aby zgodzili się rodzice lub przynajmniej jedno z nich, lub ci, którzy prawnie ich zastępują;

2° aby istniała uzasadniona nadzieja, że dziecko będzie wychowane po katolicku; jeśli jej zupełnie nie ma, chrzest należy odłożyć zgodnie z postanowieniami prawa partykularnego, powiadamiając rodziców o przyczynie.

²⁸ Por. L. GEROSA, *Prawo Kościoła*, Poznań 1999, s. 192-193.

²⁹ Cytat za: B. TESTA, *Sakramenty...*, dz. cyt., s. 126-127.

§ 2. Dziecko rodziców katolickich, a nawet i niekatolickich, znajdujące się w niebezpieczeństwie śmierci, jest godziwie chrzczone, nawet wbrew woli rodziców”.

Ten ostatni paragraf budzi pewne zastrzeżenia nawet ze strony kano-nistów. To prawda, że niebezpieczeństwo śmierci stanowi w prawie kano-nicznym szczególną sytuację i ma długą tradycję interpretacyjną, co jest zawsze najpoważniejszym argumentem za złagodzeniem istniejącego przepisu. Niemniej jednak, rodzi się problematyczne pytanie, czy „może ono być *ratio ultima* każdej posługi sakramentalnej względnie ustawy kościelnej oraz czy uzasadnia ono naruszenie naturalnego uprawnienia rodziców do wychowania dzieci, uznanego notabene przez tego samego prawodawcę (zob. kan. 226 § 2 i kan. 1135)?”³⁰.

Chrzest udzielony przez jakiegokolwiek szafarza nie może być po-wtórzone. Dzieje się tak, gdyż wejście do królestwa mesjańskiego, któ-re ma miejsce we chrzcie, może dokonać się tylko raz na zawsze (por. Kol 1,13-14). Podobnie jak człowiek rodzi się tylko raz, tak też jego udział i upodobnienie się do śmierci i zmartwychwstania Chrystusa może się dokonać tylko w sposób niepowtarzalny (por. Rz 6,1-11). Z tym zagad-nieniem związana jest także ważność chrztu w innych Kościołach chrze-ścijańskich i wspólnotach kościelnych³¹.

Sytuacje naznaczone wątpliwościami co do zaistnienia sakramentu chrztu świętego Kodeks wyjaśnia w następujący sposób:

Kan. 869 – „§ 1. W razie wątpliwości, czy ktoś został ochrzczony albo czy chrzest był ważnie udzielony, istniejącej mimo przeprowadzenia rze-zielnych badań w tej sprawie, chrztu należy udzielić warunkowo.

§ 2. Ochrczeni we wspólnocie kościelnej niekatolickiej nie powinni być chrzczeni warunkowo, chyba że po zbadaniu materii i formy zasto-sowanych przy udzielaniu tego chrztu, jak również intencji ochrczone-go jako dorosłego, oraz szafarza chrztu, pozostaje uzasadniona wątpli-wość co do ważności chrztu.

³⁰ B. W. ZUBERT, *Chrzest dziecka wbrew woli rodziców. Próba krytycznej wykładni kan. 868 § 2 KPK 1983*, „Prawo Kanoniczne” 3-4(39) (1996), s. 43.

³¹ Por. L. GEROSA, *Prawo...*, dz. cyt., s. 193-195.

§ 3. Jeśli w wypadkach, o których w §§ 1 i 2, pozostaje wątpliwe udzielenie lub ważność chrztu, przed jego udzieleniem dorosłemu należy wyjaśnić naukę o sakramencie chrztu oraz przedstawić mu, albo – jeśli chodzi o dziecko – jego rodzicom powody wątpliwej ważności udzielonego chrztu”.

Kan. 870 – „Dziecko podrzucone lub znalezione, jeśli po dokładnym zbadaniu nie ustalą się jego chrztu, należy ochrzcić”.

Kan. 871 – „Płody poronione, jeśli żyją, należy, jeśli to możliwe, ochrzcić”.

Ustawodawca nakazuje ochrzcić w przypadku poronienia lub aborcji ze względu na przyjętą przez Kościół naukę dotyczącą początku życia ludzkiego, gdzie płód ludzki od momentu poczęcia posiada już duszę rozumną. Komentarze podkreślają, że ta doktryna jest tak stanowcza, że nie ma tu miejsca na chrzest warunkowy, jeśli tylko stwierdza się, że płód żyje³².

5. Chrzestni, stwierdzenie i zapisanie przyjętego chrztu

Chrzest jest określany mianem „sakramentu wiary”, gdyż wymaga, o ile osoba przyjmująca go jest do tego zdolna, wiary, a w konsekwencji radykalnej decyzji pójścia za Jezusem, jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludźmi. Chrzest oświeca nasz umysł w poznawaniu Boga w Chrystusie, a łaska tego sakramentu daje umysłowi ludzkiemu nową zdolność przyjmowania Bożego objawienia i przyłgnięcia do rzeczywistej tajemnicy. Chrzest pozwala nam zatem dostrzec to, co z tej tajemnicy można poznać i w czym uczestniczyć, gdyż zostało to nam objawione w Jezusie Chrystusie, Synu Bożym, który stał się Człowiekiem³³.

Ważną i niezastąpioną rolę w przyjęciu sakramentu chrztu, zwłaszcza w przypadku chrztu dziecka, odgrywają rodzice chrzestni. Są oni obecni przy chrzcie dziecka jako przedstawiciele zarówno rodziny, jak i Kościoła. Mają ich wspierać w trosce, by dziecko doszło do samodzielnego wyznawania wiary i potwierdziło ją życiem. W przypadku chrztu

³² Por. P. MAJER (red.), *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, dz. cyt., s. 669.

³³ Por. B. TESTA, *Sakramenty...*, dz. cyt., s. 129.

dorosłych, chrzestni powinni pomagać przynajmniej w ostatnich przygotowaniach do przyjęcia sakramentu³⁴. Kodeks zwraca uwagę na ich zadania, stawiając im przy tym określone wymagania. Mówią o tym następujące kanony:

Kan. 872 – „Przyjmujący chrzest powinien mieć, jeśli to możliwe, chrzestnego. Ma on dorosłemu towarzyszyć w chrześcijańskim wtajemniczeniu, a dziecko wraz z rodzicami przedstawiać do chrztu oraz pomagać, żeby ochrzczony prowadził życie chrześcijańskie odpowiadające przyjętemu sakramentowi i wypełniał wiernie związane z nim obowiązki”.

Kan. 873 – „Należy wybrać jednego tylko chrzestnego lub chrzestną, albo dwoje chrzestnych”.

Kan. 874 – „§ 1. Do przyjęcia zadania chrzestnego może być dopuszczony ten, kto:

1° jest wyznaczony przez przyjmującego chrzest albo przez jego rodziców, albo przez tego, kto ich zastępuje, a gdy tych nie ma, przez proboszcza lub szafarza chrztu, i posiada wymagane do tego kwalifikacje oraz intencję pełnienia tego zadania;

2° ukończył szesnaście lat, chyba że biskup diecezjalny określił inny wiek albo proboszcz lub szafarz jest zdania, że słuszna przyczyna zaleca dopuszczenie wyjątku;

3° jest katolikiem, bierzmowanym i przyjął już sakrament Najświętszej Eucharystii oraz prowadzi życie zgodne z wiarą i odpowiadające funkcji, jaką ma pełnić;

4° jest wolny od jakiegokolwiek kary kanonicznej, zgodnie z prawem wymierzonej lub deklarowanej;

5° nie jest ojcem lub matką przyjmującego chrzest.

§ 2. Ochrzczony, należący do niekatolickiej wspólnoty kościelnej, może być dopuszczony tylko razem z chrzestnym katolikiem i to jedynie jako świadek chrztu”.

Zostało wcześniej podkreślone, że osoba ochrzczona zostaje włączona do wspólnoty Kościoła, który oprócz wymiaru duchowego, jest także społecznością widzialną. Wiemy też, że sakrament ten wyciska na duszy

³⁴ Por. P. HAMPEREK, W. GÓRALSKI, F. PRZYTUŁA, J. BAKALARZ (red.), *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, dz. cyt., s. 95.

niezatarcie znamię³⁵, a to sprawia, iż nie może on być powtarzany. Te właśnie argumenty powodują, iż tak ważne jest spisanie aktu chrztu i określenie sposobów pozwalających udowodnić jego udzielenie³⁶.

Tymi zagadnieniami zajmuje się Kodeks w ostatnim rozdziale dotyczącym sakramentu chrztu:

Kan. 875 – „Udzielający chrztu powinien zatroszczyć się, jeśli nie ma chrzestnego, ażeby był przynajmniej jeden świadek, który by mógł stwierdzić udzielenie chrztu”.

Kan. 876 – „Do udowodnienia chrztu, jeśli to nie przynosi nikomu szkody, wystarczy oświadczenie jednego wiarygodnego świadka albo przysięga samego ochrzczonego, gdy przyjmował chrzest jako dorosły”.

Kan. 877 – „§ 1. Proboszcz miejsca udzielenia chrztu powinien bezzwłocznie i dokładnie zapisać w księdze ochrzczonego nazwisko ochrzczonego, czyniąc wzmiankę o szafarzu, rodzicach, chrzestnych oraz o świadkach, jeśli występują, jak również o miejscu i dacie udzielonego chrztu, podając również datę i miejsce urodzenia.

§ 2. Jeśli idzie o dziecko zrodzone z matki niezamężnej, należy wpisać nazwisko matki, gdy fakt jej macierzyństwa jest publicznie stwierdzony albo ona sama z własnej woli o to prosi na piśmie lub wobec dwóch świadków. Należy wpisać także nazwisko ojca, gdy jego ojcostwo potwierdza jakiś dokument publiczny albo oświadczenie złożone przez niego wobec proboszcza i dwóch świadków. W pozostałych wypadkach wpisuje się ochrzczonego, bez żadnej wzmianki o ojcu lub rodzicach.

§ 3. W wypadku dziecka adoptowanego należy wpisać nazwiska adoptujących oraz – przynajmniej, jeśli tak czyni się w akcie cywilnym regionu – nazwiska rodziców naturalnych, zgodnie z §§ 1 i 2, przy uwzględnieniu przepisów Konferencji Episkopatu”.

Kan. 878 – „Jeśli chrzest nie był udzielony przez proboszcza ani też w jego obecności, wtedy szafarz chrztu, kimkolwiek jest, ma obowiązek powiadomić proboszcza parafii, na terenie której udzielono chrztu, aby mógł zapisać chrzest, zgodnie z kan. 877, § 1”.

³⁵ Por. KPK 849.

³⁶ Por. E. SZTAFFROWSKI, *Podręcznik...*, dz. cyt., s. 149.

Sakrament chrztu świętego nie tylko wprowadza człowieka w nową rzeczywistość o charakterze nadprzyrodzonym, a więc zanurza w tajemnicę Trójcy Świętej i czyni członkiem Kościoła, ale także tworzy nową sytuację prawną osoby ochrzczonej³⁷. Zagwarantowanie nabytych przez nią praw, a także dobro publiczne Kościoła wymaga, aby udzielanie chrztu miało miejsce w obecności świadków. Zeznania świadków dotyczące faktu chrztu podkreślają ważność dowodów z dokumentów na podstawie zapisu udzielonego chrztu. Prawodawca podkreśla również rangę miejscowego proboszcza, którego zawsze należy powiadomić o udzieleniu chrztu³⁸.

Zakończenie

Sakrament chrztu świętego sprawia, że osoby przyjmujące go zostają włączone do wspólnoty Kościoła i jednocześnie odradzają się do nowego życia w przyjaźni z Bogiem. Dzięki otrzymanemu znamieniu są przeznaczeni do uczestnictwa w kulcie chrześcijańskim i „jako dzieci Boże są zobowiązani do wyznawania przed ludźmi wiary, którą otrzymali od Boga za pośrednictwem Kościoła”³⁹. Bóg, poprzez chrzest, odpuszcza wszystkie grzechy (pierworodny i osobiste) i wszelkie kary za grzechy⁴⁰ oraz czyni przyjmującego ten sakrament „nowym stworzeniem” (2 Kor 5,17), synem Bożym (por. Ga 4,5-7), „uczestnikiem Boskiej natury” (2 P 1,4), członkiem Chrystusa (por. 1 Kor 6,15; 12,27), „współdziedzicem” z Chrystusem (por. Rz 8,17) i świątynią Ducha Świętego (por. 1 Kor 6,19)⁴¹. Trójca Święta w sakramencie chrztu udziela neoficie łaski uświęcającej, łaski usprawiedliwienia, a także cnót Boskich (wiary, na-

³⁷ Ksiądz R. Sobański szczegółowo omawia zagadnienie nowej sytuacji prawnej osoby ochrzczonej, wskazując na jej prawa i obowiązki w odniesieniu do wspólnoty kościelnej z uwzględnieniem wolności osobistej ochrzczonego. Por. R. SOBAŃSKI, *Prawo a wolność osoby odrodzonej we chrzcie*, „Prawo Kanoniczne” 3-4(20) (1977), s. 47-65.

³⁸ Por. P. MAJER (red.), *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz, dz. cyt.*, s. 672.

³⁹ LG 11.

⁴⁰ Por. KKK 1263.

⁴¹ Por. KKK 1265.

dzieci i miłości), cnót moralnych oraz darów Ducha Świętego⁴². Dzięki przyjęciu tego sakramentu chrześcijanin uczestniczy także w kapłaństwie Chrystusa, zwanym „kapłaństwem chrzcielnym”, które daje udział w kapłaństwie wspólnym wiernych⁴³.

Z przyjęcia chrztu wynikają określone obowiązki, ale także i prawa do korzystania z pomocy duchowych Kościoła, a zwłaszcza przyjmowania sakramentów i karmienia się słowem Bożym. Właściwemu korzystaniu z praw oraz wypełnianiu obowiązków przez chrześcijanina służą przepisy prawa kościelnego, szczególnie te zawarte w kanonach 849-878 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku. Teologiczno-prawne aspekty tych przepisów ukazują, że sakrament chrztu jest pierwszym i najważniejszym, gdyż otwiera drogę dla pozostałych sakramentów. Stanowi także duchowy fundament, na którym budowana jest wspólnota Ludu Bożego i rozwija się *communio ecclesiae* w jego wymiarze wertykalnym i horyzontalnym, uwzględniając bosko-ludzki charakter Kościoła.

Bibliografia:

- Blaza M., Kowalczyk D., *Traktat o sakramentach*, w: E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski (red.), *Dogmatyka*, t. 5, Warszawa 2007.
- Gerosa L., *Prawo Kościoła*, Poznań 1999.
- Głowa S., Bieda I. (red.), *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, Poznań 1989.
- Hamperek P., Góralski W., Przytuła F., Bakalarz J. (red.), *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, Lublin 1986.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984.
- Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2005³.
- Majer P. (red.), *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011.

⁴² Por. KKK 1266.

⁴³ Por. KKK 1132; 1188; 1267-1268.

- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986.
- Rusecki M. (red.), *Być chrześcijaninem dzisiaj – teologia dla szkół średnich*, Lublin 1992.
- Sobański R., *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1979.
- Sobański R., *Prawo a wolność osoby odrodzonej we chrzcie*, „Prawo Kanoniczne” 3-4(20) (1977), s. 47-65.
- II Sobór Watykański, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Rzym 1964.
- II Sobór Watykański, Konstytucja dogmatyczna o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, Rzym 1963.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986.
- Testa B., *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998.
- Zubert B. W., *Chrzest dziecka wbrew woli rodziców. Próba krytycznej wykładni kan. 868 § 2 KPK 1983*, „Prawo Kanoniczne” 3-4(39) (1996), s. 43-64.

Ks. dr Robert Ptak, sercanin, wykładowca teologii dogmatycznej w Wyższym Seminarium Misyjnym Księży Sercanów w Stadnikach; członek Towarzystwa Teologów Dogmatyków w Polsce.